

stvaranju jugoslovenske države, objavljenim između dva svjetska rata. Treća cjelina hrestomatije – *Određivanje smernica* izbor je tekstova Jovana Marjanovića, dr. Vase Čubrilovića, Branka Petranovića, Bogumila Hrabaka i Dimitrija Sergejeva koji pokušavaju sveobuhvatno da izlože probleme savremene jugoslovenske historiografije razmatrajući metodološke postavke, postavljajući teze, sugerišući organizaciju rada, interdisciplinarnu saradnju i razvojne pravce naučnoj historiografiji, u djlu i postizanja pouzdanog znanja i racionalnog stava.

Zbog temeljnih pitanja koja postavljaju, kao i zbog njihovih inspirativnih karakteristika, prvenstveno u sagledavanju vlastitih dosega, kao i zbog stimulatitnosti koju jednostavno i nesebično pružaju, autori ovog djela se pojavljuju kao tvorci figuracije u koju unose svoja iskustva, s neospornom vještinom kazivanja, tako da bude podjednako interesantna i profesionalcima i svim onim čitaocima okupiranim prošlošću, a koji osjećaju taj užitak pisanja i darivanja znanja.

Sonja Dujmović

Deseti kongres istoričara Jugoslavije (15. – 17. januar 1998.), Savez istoričara Jugoslavije, Zbornik radova, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1998., str. 862.

U vremenu kad se kritičkom valorizacijom društvenih tokova i dešavanja, postojećih etičkih normi i stanja svijesti, kako u društvu u cjelini tako kod pojednica, dođe do tačke u kojoj se sve stavlja pod znak pitanja, pa i smisao vlastite profesije, svaki znak pozitivnog djelovanja sa te strane ohrabruje i biva poticaj za vlastito angažovanje.

U tom smislu je vjerovatno Deseti kongres istoričara Jugoslavije, održan od 15. do 17. januara 1998. godine bio *spiritus movens* za sve one učesnike, njih oko šest stotina, koji su osjetili svu nužnost angažovanosti i smisao vlastite vokacije, pa su u tom broju pratili rad Kongresa koji se odvijao u dvije plenarne sjednice i tri sekcije. Tom prilikom uokvirene su tri tematske cjeline:

- I Migracije u formiranju balkanskih društava
- II Žena u istorijskom razvoju društva od antike do danas
- III Nastava istorije u savremenim uslovima

Izbor ovih tematskih cjelina ukazuje na svu aktuelnost zadate problematike, koja je kao takva prisutna i u zapadnoevropskim krugovima istoričara i još jednom potvrđuje da praćenje historiografskih tokova u ovim, širim okvirima ima svoj odjek i na prostoru Balkana.

Radu Kongresa, u svojstvu referenata prisustvovali su istoričari Saveza društava istoričara Srbije, Društva istoričara Crne Gore i Društva istoričara

Republike Srpske i ponudili 86 saopštenja. Oni su imali priliku i da prate predstavljanje zbornika radova – *Drugi svjetski rat – 50 godina kasnije* i *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine*, prvi broj.

Problematika migracija, pojave univerzalnog društvenoistorijskog, ekonomskog, sociološkog, kulturološkog značaja, nezobilazna je konstanta historiografskog bavljenja, te posljedica i uzrok procesa sa dalekosežnim dometima i stoga neiscrpan izvor istraživanja i odgovora na pitanja koja savremenost postavlja. Brojnost ponuđenih referata (12 od 25), koji se tiču demografskih pomjeranja na jugu Srbije, Crne Gore, Makedonije naglašava taj momenat aktuelnosti u ovom vremenu i intervenciju istoričara, pozvanih da objasne savremenost, jasno se ogleda. Bosna i Hercegovina je posebno tretirana u jednom radu – *Emigracije u Bosni i Hercegovini posle Drugog svetskog rata*, autora dr. Drage Borovčanina, kao i usputno, u drugim referatima, uglavnom koji se tiču perioda 1941 – 1945. Etnička pomjeranja, migracije, društvena pokretljivost, mobilnost, izbjeglištvo, deportacija, emigracija, seoba, kolonizacije, demografski potres, raseljavanje – samo su termini upotrebljeni u pokušaju da se ovaj složeni fenomen dovede u vezu sa antropološkim bićem istorije i društva, te balkanski prostor i proces formiranja balkanskih društava učini shvatljivijim. Susreti civilizacija, religija, kultura, te njihovi sukobi nisu ostali samo na nivou ovog prostora, nego su se njihove posljedice osjetile mnogo šire. Globalizacija ovih procesa imala je i još uvijek ima za posledicu stalni nadzor velikih sila nad ovim procesima i njihovo konstantno uplitanje i prisutnost, motivisanu usmjeravanjem u njima željenom pravcu. Složenost problema migracija dovela je do potrebe prevazilaženja tradicionalnog pristupa i uključila prvenstveno sociologe, pa politikologe, kao i druge društveno profilisane naučne radnike u rad na konstruktivnoj analizi i pružanju novih podataka kao i poticaju za nova proučavanja ovih etničkih, demografskih, etnoloških i geopolitičkih promjena.

Drugi tematski blok ovog naučnog skupa, a prezentovan u Zborniku, dat je pod naslovom *Žena u istorijskom razvoju društva od antike do danas*. Njime se, u zadnjih nekoliko godina, još jednom artikuliše, a sada po prvi put pred ovim skupom, potreba izučavanja uloge žene i njenog (ne)ograničenog dometa u formiranju, usmjeravanju društvenih tokova. Ovako i vremenski i tematski, već u naslovu, široko postavljena problematika rezultirala je šarolikošću i nedovoljnom profilisanošću referata (njih 20), čiji naslovi, ne ulazeći u pojedinačnu valorizaciju, ne nude utisak jasno postavljenog problema. Vjerovatno su i sami organizatori, svjesno ovaj put, samo ukazali na nužnost proučavanja ove teme, te otvorili mogućnost da se ona izvuče sa marginalija i društvenog i naučnog interesa, te da postane trajno prisutna kao faktor u razrješavanju problema mnogih društvenih pojava, sa ekonomskog, sociološkog, etičkog, kulturološkog, psihološkog stajališta. Ovaj imperativ je neophodno

shvatiti na pravi način ukoliko se želi priznati da se bez većinske populacije ne može izgrađivati društvo i kreirati uslovi novog života koje će voditi i novom, demokratskijem, humanijem društvenom poretku i sistemu vrijednosti, inkorporiranom u njemu. I sam razvoj tehnologije, globalna komunikacija - od ekonomske do ekološke razine, aktivira da se uvriježene predstave o dihotomiji interesa polova preispituju i ponovno valorizuju na osnovu novih kriterija. Spoznaja o različitom iskustvu žene u prošlosti s obzirom na njenu klasnu, religijsku, obrazovnu, etničku, generacijsku pripadnost, takođe ukazuje na nužnost interdisciplinarnog pristupa i uvođenja jasno definisanih terminoloških obrazaca koji su prvi korak u razotkrivanju postojećeg problema i predstavljaju se kao temelj daljim istraživanjima. Shvatajući da istorijska nauka u razvijenim društvima ulaže napor u ovom smislu, organizatori su učinili pokušaj da skrenu "pažnju naučnicima da je krajnje vreme da se učini nešto svrsishodno i na planu istraživanja ovog segmenta društvene istorije." Priključujući se "zrelim historiografijama", druga sekcija je otvorila svu "lepezu složenih istorijskih struktura balkanske istorije", u okviru koje nalazimo i rad *Ponašanje bosanske kraljice Mare (Jelene) u izbjeglištvu*, autora prof. dr. Đure Tošića.. Predloženo je u zaključku rada druge sekcije i da se osnuje asocijacija za pisanje istorije žena Balkana, kao i da se napiše sinteza istorije žena Balkana, što je poticajno i za istraživače sa prostora Bosne i Hercegovine.

Rad treće sekcije je obilježio najveći broj referata – njih 34, što uz tradicionalnu orijentaciju, pokazuje povećan interes da se progovori o udžbeničkoj literaturi u nastavi istorije, o planovima i programima - da li oni prate razvoj historiografije, u kojoj su mjeri ideološki usmjereni, o potrebi njihovog mjenjanja, o nuždi unapređenja nastave istorije, te procesu formiranja istorijske svijesti kroz nastavu istorije. Procesi dezintegracije jugoslovenskog prostora, minuli rat, sa nesrećama koje je donio, uveliko otežavaju racionalan pristup istorijskim događajima i procesima i stvaraju konfuziju kod istoričara, nastavnika i profesora, u naporu za pronalaženjem ispravne metode rada, razlaganja i objašnjenja prošlosti u nastavnom procesu, i u naporu da postignu svrsishodan minimum u unapređenju nastave sa svim didaktičkim i pedagoškim zahtjevima koji se postavljaju. Progovoreno je o udžbenicima istorije u nastavi osnovne i srednje škole, iskustvu u radu u učiteljskim školama, na univerzitetima, o specifičnostima programa u Crnoj Gori, Makedoniji i u Hrvatskoj, kao i o nastavi vojne istorije u vojnim visokoškolskim ustanovama. Ovaj složeni kompleks problema nastave istorije još dugo će ostati vrlo aktuelan i izazov za novu reformu koja treba odgovoriti svim zahtjevima i istorijske nauke, potrebi dezideologizacije i potrebi modernizacije nastave. U radu ove sekcije učestvovalo je 300 istoričara., a Zbornik Desetog kongresa istoričara Jugoslavije u sedam tačaka donosi i rezoluciju koja se odnosi na prijedloge ove sekcije, a u cilju davanja smjernica za dalji rad na unapređenju nastave istorije.

Zbornik je zabilježio i promocije dva druga zbornika. *Drugi svjetski rat – 50 godina kasnije*, rezultat je skupa održanog pod istim imenom 20.–22. septembra 1995. godine u Podgorici, u organizaciji Crnogorske akademije nauka i umjetnosti i Srpske akademije nauka i umjetnosti, a povodom obilježavanja pedesetogodišnjice završetka Drugog svjetskog rata, u kojem je objavljeno 99 saopštenja.

Promocija Zbornika radova *Iz istorije Bosne i Hercegovine*, br. 1 nije, nažalost, zabilježena, mada je u sadržaju najavljena.

Sadržaj zbornika obuhvata još, uz uvodne napomene, otvaranje kongresa sa pozdravnim riječima i telegramima, sadržaj rada prve i druge plenarne sjednice, te radove sve tri sekcije, rezoluciju i završnu riječ, te i adresar učesnika kongresa.

Energija utrošena na izradi saopštenja, pojedinih referata i ovog Zbornika poticajna je za svakog historičara, zaslužuje njegovu pažnju i niveliše ignoranciju.

Sonja Dujmović

Historians of the Future: Workshop 13-19. March 2000, University College London, School of Slavonic and East European Studies, Centre for South-East European Studies, London*

Nije tačna pretpostavka da upotreba termina podrazumijeva i njegovo potpuno poznavanje. Pogotovo, ukoliko je taj termin uvriježen, gotovo pomodan u određenom trenutku. Pozitivna strana je ta, što vokacijom i profesionalnom etikom odlikovani historičari uvijek nanovo pokušavaju da definišu određeni pojam. U ovom slučaju riječ je o Jugoistočnoj Evropi. Politizacijom i ratom intonirani prostor ponovno je, i to naglašeno, u centru pažnje stručnjaka svih profila. Historičari, pozvani po ko zna koji put da naukom osnaže određene političke pretpostavke i smjernice, opet nemaju pravi odgovor koji bi zadovoljio javnost. Ali, i ne odustaju, bez obzira što nema definitivnog stava o tome šta je Jugoistočna Evropa i koji su to kriteriji koji bi zadovoljili već sve dosada ponuđene zahtjeve pri definisanju ovog prostora. Jedan od najčešćih kriterija identifikacije Jugoistočne Evrope je njeno posmatranje kao regionalne jedinice u relaciji sa Zapadnom Evropom. Vrijeme i događaji očito pokazuju da pristalice ove teze duboko osjećaju nedostatke svoje postavke, te da se, ignorišući cjelinu evropskog prostora, njegove zajedničke odlike i unutrašnje veze, još uvijek bore sa pokušajima da poreknu zajedništvo prostora, u biti šire i dublje, nego što to žele priznati.

* U radu je korišten izvještaj organizatora (CSEES), upućen Britanskom Savjetu